

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-69>

УДК 005.6:658.821

ІНДЕКСИ ТА РЕЙТИНГИ ЯК МАРКЕТИНГОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

INDEXES AND RATINGS AS A MARKETING TOOL FOR DETERMINING THE COMPETITIVENESS OF THE MANAGEMENT SYSTEM

Кіріліна Марина Андріївна

старший викладач,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4527-792X>**Kirilina Maryna**

Odesa National Mechnikov University

Стаття призначена актуальним питанням розгляду комплексу індексів та рейтингів країн світу як інструментів, які можуть бути використані при визначенні конкурентоспроможності систем управління. У статті визначено необхідність використання індексів та рейтингів як сучасних інструментів, які використовуються для визначення конкурентоспроможності на прикладі однієї з систем управління. Поглиблено дослідження вибору індексів для рейтингування оцінки конкурентоспроможності системи управління. Визначено основні завдання, які вирішуються за допомогою рейтингування. Запропоновано певну низку індексів для обґрунтування щодо визначення місця системи управління у відповідному рейтингу. Розглянуто індекси, які гуртуються на показниках, пов'язаних з рівнем освіти: Індекс глобальної конкурентоспроможності, Індекс якості громадянств світу, Індекс ефективності національних систем освіти, Індекс рівня освіти, Індекс людського розвитку, Індекс соціального прогресу. Проаналізовано рейтинги, які пов'язані з певною системою управління: рейтинг країн світу за рівнем ВВП, рейтинг країн світу за рівнем витрат на освіту, рейтинг національних систем вищої освіти. Проаналізовано зв'язок між показниками рівня ВВП країн Європи та показниками індексів. Доведено необхідність використання комплексу інтегральних індексів як інструментів маркетингу з визначення рівня конкурентоздатності системи управління освіти.

Ключові слова: система управління, маркетинг, третинний сектор економіки, конкурентоспроможність, рівень конкурентоспроможності, рейтинг, індекс, система освіти.

The article is intended to be a topical issue of consideration of the complex of indexes and ratings of countries of the world as tools that can be used in determining the competitiveness of management systems. The assessment of its development is important to manage the education system. The complexity of such an assessment lies in the special characteristics of the system, which are determined by its relation to the tertiary sector of the economy. The world practice uses the rating principle to solve this problem, which not only shows the system of systems among other countries, but is also a source of information for stakeholders. The article specifies the need to use indexes and ratings as modern tools that are used to determine competitiveness on the example of one of the management systems. The research of the choice of indices to ranking the competitiveness of the management system and their specific characteristics when used is deepened. The main tasks that are solved by rating are identified. A number of indexes are proposed to justify the determination of the control system in the appropriate rating. Indexes that are rated on the indicators related to the level of education: The Global Competitiveness Index, the Quality of Nationality Index, the Efficiency Index of National Education Systems, the Education Index, the Human Development Index and the Social Progress Index. The ratings related to a certain management system are analyzed: the rating of the world by GDP, the rating of the countries of the world by the level of education expenditures, the rating of national higher education systems. Index relationships with other ratings have been demonstrated. The link between the GDP levels of Europe and the index indicators is analyzed. The need to use a complex of integrated indices as marketing tools to determine the level of competitiveness of the education management system has been proven. On the basis of generalization of existing indices and ratings, it was proposed to evaluate the level of competitiveness of the education system of Ukraine and its place in the rating of European countries.

Keywords: management system, marketing, tertiary economy, competitiveness, competitiveness level, rating, index, education system.

Постановка проблеми. Сучасні реалії, що відбуваються у світі, диктують особливі умови функціонування об'єктів управління. На сьогодні одним з головних питань будь-якої системи управління є питання конкурентного становища. Вітчизняні системи управління повинні працювати в умовах конкуренції зі світовими системами управління, а деякі системи розглядаються з точки зору національного рівня і вимагають іншого підходу до визначення їх конкурентоспроможності. Проблема визначення конкурентоспроможності таких систем управління посилюється ще й тим, що деякі системи відносяться до третинного сектору економіки. До таких систем відноситься система освіти, яка відіграє стратегічну роль у розвитку економіки. Масовізація, глобалізація, диверсифікація та посилення міжнародної конкуренції вимагають від суб'єктів господарювання використання комплексних та більш об'єктивних інструментів визначення конкурентоспроможності їх системи управління. Рейтингування для систем управління, які знаходяться в умовах жорсткої конкуренції, є своєрідним інструментом маркетингу, за допомогою якого поширюється інформація більш широкому колу споживачів не тільки вітчизняного ринку, а й потенційним споживачам з за кордону, рейтинг, в свою чергу, стає методом оцінки. Використання індексів та рейтингування допомагає системам управління, які характеризуються складністю оцінки, вирішувати питання не тільки конкурентоспроможності, а й стратегічного напрямку.

Актуальним питанням сучасного управління є вибір відповідної методики та переліку показників, щодо визначення місця системи управління у відповідному рейтингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки рівня конкурентоспроможності систем управління в економіці досліджується впродовж тривалого часу. Проблемам конкурентоспроможності присвячені праці М. Портера [1]. Питання конкурентоспроможності системи освіти висвітлюються такими вченими, як Верхоглядова Н. І., Окара Д. В., Чернишев В. Г., Шинкаренко Л. В. [2]. Однак, більш детального дослідження потребують питання використання інструментів при визначенні рівня конкурентоспроможності системи управління на міжнародному рівні з урахуванням особливостей самої системи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для визначення рівня конкурентоспроможності системи управ-

ління та її складових використовуються певні групи показників, які залежать від об'єктів дослідження та обраної методики. Серед таких показників виділяють якісні, вартісні та маркетингові. Кожна з цих груп спроможна об'єктивно оцінити лише якусь певну частину факторів конкурентоспроможності, в той час, коли інші складові групи показників залишаються у зоні суб'єктивізму. Крім того, існують системи управління, рівень конкурентоспроможності яких важко оцінити в умовах міжнародної інтеграції. До таких систем відноситься система освіти.

Оцінка рівня конкурентоспроможності системи освіти відбувається за допомогою Індексу розвитку людського капіталу, який вимірює досягнення країни з точки зору стану здоров'я, отримання освіти і фактичного доходу її громадян. Вважається, що чим вищий показник Індексу, тим вище рівень освіти в країні, і тим вище положення в рейтингу країн. Слід зауважити наявність низки Індексів, які також містять показники рівня освіти і можуть бути використані в комплексі для оцінки рівня конкурентоспроможності системи освіти в Україні.

Таким чином, дослідження використання індексів та рейтингів як інструментів оцінки рівня конкурентоспроможності системи управління є актуальним та важливим в сучасних умовах.

Формулювання цілей статті. Метою даної роботи є аналіз використання системи інтегральних індексів та рейтингів для оцінки рівня конкурентоспроможності системи освіти України на європейському ринку освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний світ носить характер динамічної системи, в якій постійно відбуваються зміни соціально-економічного, політичного, науково-технічного характеру. Такі зміни спричиняють кардинальні зрушення у всіх сферах життя. Секторальна модель національної економіки класично представлена трьома секторами: первинним сектором, який зайнятий формуванням сировинної бази; вторинним сектором, який представлений промисловою переробкою на кінцеву продукцію; третинним сектором, що охоплює всі види діяльності, які не завершуються виробництвом продукту, але сприяють процесу виробництва, покращуючи продуктивність [3, с. 204]. Виробництво та розподіл ВВП України за секторами економіки на сьогодні складає: первинний сектор: 1071509 млн грн, чи 17,13%, вторин-

ний сектор: 2452682 млн грн чи 39,21%, третинний сектор: 2721206 млн грн, чи 43,50%. У розвинутих країнах третинний сектор господарства перевищує 60%, і подекуди складає майже 80%, тоді, коли первинний сектор займає лише від 2 % до 10%, а вторинний – від 18% до 40% [3]. Ключовим сектором економіки в умовах переходу до Industry 4.0 стає третинний сектор господарства, який орієнтований на надання різноманітних видів послуг. Однією з невід'ємних сфер життєздатності будь-якої країни і яку віднесено до третинного сектору економіки, є освіта. Система освіти задіяна в генеруванні нових знань, підготовці висококваліфікованих кадрів, розвитку людського потенціалу. Завдяки освіті відбувається економічний розвиток держави. Сучасні перетворення у розвитку економіки і держави України, глобалізаційні процеси вивели сучасні університети із академічної та фундаментальної сфери підготовки фахівців до простору ринкових відносин, та примусили зрозуміти керівництво ЗВО, що настали часи жорсткої конкуренції на ринку освітніх послуг, які мають відповідати стандартам якості, вимогам транскордонної взаємодії та задовольняти потреби сучасного суспільства, держави, промисловості. Актуальним стає питання: яким чином оцінити конкурентний стан сучасної системи освіти України на міжнародному просторі з урахуванням особливостей її характеристик.

Досліджуючи питання інструментів оцінки конкурентоспроможності, слід звернути увагу на низку індексів, за допомогою яких будуються світові рейтинги. Рейтинговий показник передбачає визначення належності системи до класу, розряду, категорії. Результатом проведення рейтингування систем стає рангована таблиця, у якій системи класифікуються за певними ознаками. Місце системи в рангованій таблиці показує стан системи відносно інших систем. Рейтинги надають можливість отримання об'єктивної інформації для зацікавлених сторін, серед яких не тільки споживачі послуг системи, а й конкуренти.

При проведенні власних досліджень вважається за доцільне аналізувати рівень конкурентоспроможності системи освіти України за допомогою комплексу інтегральних індексів, в структурі яких питому вагу займає освіта. Для цього були обрані наступні показники інтегральних індексів: індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс якості громадянства, індекс ефективності національних систем освіти, індекс рівня освіти, індекс люд-

ського розвитку, індекс соціального прогресу, показники національних систем вищої освіти, індекс рівня витрат на освіту.

Підґрунтям дослідження стали показники валового внутрішнього продукту та валового національного доходу на душу населення країн Європи та України. Валовий внутрішній продукт (ВВП) є одним із важливих показників обсягу економіки будь-якої країни. Для визначення рівня розвиненості та конкурентоздатності країни з точки зору секторів національної економіки як правило використовується показник рівня ВВП. Валовий національний дохід (ВНД) на душу населення використовується для оцінки рівня матеріального добробуту громадян певної держави та їх економічної діяльності протягом певного періоду часу [5]. Ґрунтуючись на існуванні тісного зв'язку між рівнем освіти населення країни та розвитком економіки країни в цілому, слід зробити припущення відносно зв'язку між рівнем ВВП країни та показниками обраних індексів.

Дослідження проблеми складається з етапів:

1. На першому етапі був побудований рейтинг країн Європейського союзу за показником ВВП. Для цього було обрано країни, що знаходяться в рейтингу за показником ВВП на місцях, вище України. До такого рейтингу увійшли Німеччина, Франція, Італія, Іспанія, Нідерланди, Польща, Швеція, Бельгія, Австрія, Ірландія, Данія, Фінляндія, Румунія, Чехія, Португалія, Греція, Угорщина. Україна серед цих країн зайняла 57 місце (таблиця 1).

2. Другий етап дослідження складався з визначення показників комплексу інтегральних індексів, в структурі яких питому вагу займає освіта та відповідне рейтингування обраних країн.

3. Третій етап – аналіз рейтингів з точки зору інформативності для використання їх як інструменту у визначенні конкурентоспроможності систем освіти.

Серед європейських країн виділяється Німеччина, яка займає 4 місце в рейтингу країн за показником ВВП, який складає 3845630 млн дол. та національним доходом 57410 дол. на душу населення. В той же час, індекс рівня глобальної конкурентоспроможності Німеччини складає 81.8, що відповідає 7 місцю з точки зору глобального рейтингу; 9 місцю в рейтингу за показником Індексу соціального прогресу, з показником 88.84 і 75 місцю за рівнем витрат на освіту. Вищим за показник Німеччини 0.942 проти 0.939 є у Фінляндії: яка займає відповідно 3 місце у гло-

Таблиця 1

Рейтинг країн за показниками індексів в структурі яких питому вагу займає освіта

Рейтинг	Економіка	ВВП, млн дол	Рейтинг країн та територій за розміром ВВП на душу населення, дол.	Індекс глобальної конкурентоспроможності 2019	Індекс якості громадянства	Рівень витрат на освіту	Індекс ефективності національних систем освіти	Рейтинг національних систем вищої освіти	Індекс рівня освіти	Індекс людського розвитку	Індекс соціального прогресу
4	Німеччина	3845630	57410	81.8 (7)	82.8 (2)	4.8 (75)	70.3 (16)	69,6 (16)	0.943 (1)	0.939 (4)	88.84(9)
7	Франція	2715 518	50 400	78.8 (15)	83.5 (1)	5.7 (35)	68.3 (17)	67,6 (17)	0.817(41)	0.891 (26)	87.79(15)
8	Італія	2001 244	45 240	71.5(30)	80.7 (7)	3.8 (116)	53.8 (29)	53,4 (30)	0.793(48)	0.883 (29)	85.69(22)
13	Іспанія	1394 116	42 250	75.3(23)	80.0 (10)	4.2 (96)	58.3 (24)	57,3 (24)	0.831 (34)	0.893(25)	87.47(17)
17	Нідерланди	909 070	59 700	82.4 (4)	82.8 (2)	5.5 (42)	81.6 (7)	80,2 (10)	0.914 (11)	0.933(10)	88.31(11)
21	Польща	592 164	32 790	68.9 (37)	77.0 (20)	4.6 (85)	50.8 (32)	52,2 (31)	0.869(23)	0.872(32)	81.25(33)
23	Швеція	530 833	56 670	81.2 (8)	81.5 (4)	7.7 (9)	82.2 (5)	82,9 (4)	0.918(10)	0.937(8)	89.45(6)
24	Бельгія	529 607	55 370	76.4 (22)	79.8 (5)	6.5 (21)	75.7 (11)	73,6 (13)	0.902(13)	0.919(16)	86.77(19)
27	Австрія	446 315	58 940	76.6 (21)	79.7 (12)	5.5 (40)	74.7 (13)	77,2 (12)	0.865(24)	0.914 (20)	86.4(20)
32	Ірландія	388 699	69 190	75.1(24)	80.2 (9)	3.7 (123)	65.2 (19)	64,7 (19)	0.922 (8)	0.942 (3)	87.97 (14)
38	Данія	348 078	62 120	81.2(10)	81.7 (3)	7.6 (10)	84.2 (3)	82,5 (5)	0.920 (9)	0.930 (11)	90.09 (2)
44	Фінляндія	268 761	51 800	80.2 (11)	81.2 (6)	6.9 (17)	82.0 (6)	80,4 (9)	0.927 (4)	0.925 (12)	89.56 (4)
46	Румунія	250 077	31 840	64.4 (51)	75.2 (22)	3.0 (149)	42.4 (41)	41,7 (45)	0.765 (58)	0.816 (52)	74.81 (45)
47	Чехія	246 489	40 360	70.9 (32)	79.0 (13)	5.6 (37)	60.0 (22)	55,2 (26)	0.890 (18)	0.891 (27)	84.36 (24)
48	Португалія	237 686	35 940	70.4 (34)	79.0 (13)	4.9 (71)	56.6 (25)	56,8 (25)	0.768 (57)	0.850 (40)	87.12 (18)
51	Греція	209 853	30 620	62.6 (59)	77.3 (18)	4.0 (108)	47.0 (36)	47,0 (37)	0.849 (30)	0.872 (32)	82.48 (30)
56	Угорщина	160 967	33 070	65.1 (47)	77.5 (17)	4.7 (80)	51.6 (31)	48,5 (35)	0.821(40)	0.845 (43)	78.77 (39)
57	Україна	153 781	13 750	57.0 (85)	38.2 (75)	5.4 (45)	42.1 (42)	45,1(38)	0.799 (47)	0.750 (88)	66.97 (80)

Джерело: складено автором за [6]

бальному рейтингу проти 4 місця Німеччини. В свою чергу, Фінляндія постає на 44 місці з огляду на ВВП, який складає 268 761 млн дол. Згідно індексу глобальної конкурентоспроможності Фінляндія посідає 11 місце з показником 80.2 і 4 місце за Індексом соціального прогресу, 89.56 відповідно.

Найвищу позицію – 10 місце – з точки зору індексу глобальної конкурентоспроможності серед країн Європи посідає Данія, з показником 81.2. Данія також очолює рейтинги країн за Індексом ефективності національних систем освіти та Індексом якості громадянства: 3 місце з показниками 84.2 і 81.7 відповідно, та є абсолютним лідером (2 місце) за показниками Індексом соціального прогресу: 90.09.

Україна, займаючи 57 місце за рівнем ВВП, має позитивну тенденцію відносно інших показників. Показник рівня витрат на освіту в Україні складає 5.4 (45 місце), що є вищим за відповідний показник Португалії (71 місце), Німеччини (75 місце), Угорщини (80), Польщі (85 місце), Іспанії (96 місце), Греції (108 місце), Італії (116 місце), Ірландії (123 місце) та Румунії (149 місце). Індекс рівня освіти, який вимірює досягнення країни з точки зору рівня освіти її населення за показниками грамотності дорослого населення (2/3 ваги) та сукупної частки учнів, які отримують початкову, середню та вищу освіту (1/3 ваги), в Україні складає 0.799 і відповідає

47 місцю. Таке положення України є випереджальним відносно Італії – 48 місце з показником 0.793, Португалії 57 місце з показником 0.768, Румунії – 58 місце з показником 0.765.

Друге місце за індексом якості громадянства розділили країни, які займають 4 та 17 місце в рейтингу країн світу за показником ВВП: Німеччина та Нідерланди, відповідно, з показником 82.8, в той же час лідером цього рейтингу стала Франція, яка займає 41 місце за рівнем освіти, 35 – за рівне витрат на освіту, 15 – за індексом глобальної конкурентоспроможності та 26 місце за індексом розвитку людського капіталу.

Висновки. Проведене дослідження доводить наявність проблем у визначенні рівня конкурентоспроможності галузей економіки, які відносяться до третинного сектору. Використання рейтингів та індексів дозволяє проводити диференціацію систем управління, які належать до третинного сектору економіки. Використання обмеженої кількості індексів призводить до хибної оцінки рівня конкурентоспроможності будь-якої системи. При оцінці рівня конкурентоспроможності системи освіти доцільно використовувати комплекс інтегральних індексів, в структурі яких питому вагу займає освіта. Такий підхід формує умови для отримання об'єктивної інформації щодо реального стану системи освіти та визначення її якості на глобальному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. Київ : Основа, 1998. 390 с.
2. Верхоглядова Н. І. Економічний вимір якості вищої освіти як складової національної конкурентоспроможності : монографія. Донецьк : Вид-во ДНУ, 2004. 196 с.
3. Мельник А. Г., Мельник О. І., Флюнт Ю. І. Секторальна структура економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 14. С. 203–206. URL: <http://global-national.in.ua/issue-14-2016/22-vipusk-14-gruden-2016-r/2535-melnik-a-g-melnik-o-i-flyunt-yu-i-sektoralna-struktura-ekonomiki-ukrajini>.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Киреев С. І. Валовий національний дохід (ВНД) / За ред. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн]. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=33002 (дата звернення: 29.07.2022).
6. Education Statistics. URL: <https://public.knoema.com>.

REFERENCES:

1. Porter Maikl E. (1998) *Stratehiia konkurentzii: metodyka analizu haluzei i diialnosti konkurentiv* [Competition Strategy: Methods for Analysis of Competitors]. Kyiv: Osнова.
2. Verkhogdadova N. I. (2004) *Ekonomichnyy vymir yakosti vyshchoyi osvity yak skladovoyi natsionalnoyi konkurentospromozhnosti: monohrafiya* [Economic dimension of higher education quality as a component of national competitiveness: monograph]. Donetsk: Vyd-vo DNU.
3. Melnyk A. H., Melnyk O. I., Fliunt Y. I. (2016) *Sektoralna struktura ekonomiky Ukrainy* [Sectoral structure of the economy of Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of economy*,

14, 203–206. Retrieved from: <http://global-national.in.ua/issue-14-2016/22-vipusk-14-gruden-2016-r/2535-melnik-a-g-melnik-o-i-flyunt-yu-i-sektoralna-struktura-ekonomiki-ukrajini>.

4. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2022). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Kyreiev S. I. (2005) Valovy natsionalnyi dokhod (VND) [Gross national income (GNI)]. I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyi, & M. H. Zhelezniak (Red), Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy: elektronna versiiia – Encyclopedia of Modern Ukraine: Electronic version. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Retrieved from: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=33002.

6. Education Statistics. Retrieved from: <https://public.knoema.com>.